

ІСТОРІОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ ЖУРНАЛУ «МОЛОДНЯК»

У статті подано короткий огляд джерел дослідження літературно-художнього і громадсько-політичного журналу «Молодняк» (1927–1937), зазначені основні архівні фонди письменників-молодняківців, проаналізовано праці, присвячені цьому періоду, та спогади очевидців. Здійснена спроба узагальнення всіх відомостей, пов'язаних із діяльністю літературної організації «Молодняк» та її однойменного журналу. Порушено питання необхідності переосмислення подій 1920–1930-х років.

Ключові слова: «Молодняк», молодняківці, архівні фонди, спогади, літературно-мистецькі журнали 1920–1930-х рр.

Один із пріоритетних напрямів сучасної журналістики – завдання дослідження літературно-критичної періодики 1920–1930-х років, що засвідчила переломні етапи історії української літератури та історії країни в цілому. Саме в ці роки в Україні вже утвердилася радянська влада і були закладені підвалини довгострокової державної політики в галузі літератури і мистецтва. Серед обставин, у яких розгортався цей процес, варто виділити національну проблему, яка набула тоді особливого значення в результаті проведення політики українізації, а також питання літературної дискусії 1925-1928 років.

Літературно-мистецький і громадсько-політичний ілюстрований журнал-місячник «Молодняк», орган ЦК ЛКСМУ був започаткований у 1927 році та проіснував під цією назвою до 1937 року. З першого номеру видавався у харківському видавництві «Радянське село» на вул. Пушкінській, 24. З 1933 р. розширює коло своїх публікацій та отримує статус літературно-мистецького, громадсько-політичного та науково-популярного журналу. З третього номеру 1933 року видавався у видавництві «Молодий більшовик». З 1935 року штаб редакції переїжджає до Києва. З шостого номеру 1936 року журнал стає органом ЦК ЛКСМУ та правління Спілки радянських письменників України. Перед початком Великої Вітчизняної війни, а саме з восьмого номеру 1937 р., був перейменований на «Молодий більшовик», нині виходить під назвою «Дніпро».

Цікаві світлини молодняківців, рукописи книжок та статей (серед них до трирічного ювілею «Молодняка») та багато іншого зберігається в фонді Бориса Львовича Коваленка в Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України. Окремими виданнями вийшли його літературно-критичні роботи: «В боротьбі за пролетарську літературу», «Перший призів» (1928), «Українська пролетарська література» (1929), «Петро Панч», «Пролетарські письменники», «Юхим Зоря» (1931), «За магнетобуди літератури» (1932), «Українська література» (1935). Виступив

упорядником збірки комсомольської поезії і прози «Барвінковий цвіт. Літературний комсомольський молодняк» за редакцією і передмовою В. Коряка (1927)[1]. Не зважаючи на те, що Б. Коваленко все життя був апологетом радянської влади, його не оминула доля багатьох тодішніх митців. Закінчивши літературний факультет Київського ІНО (1925), в свої неповні 25 років став провідним марксистським критиком-ортодоксом. У статтях, виступах, літературних дискусіях часто-густо звинувачував сучасних йому письменників у занепадництві, нехтуванні сучасністю, в зловмисному ідейному шкідництві. На думку дочки репресованого письменника Миколи Дукина, «голобельна» критика такого марксистського ідеолога, як Борис Коваленко, його негативні оцінки були переповнені наклепницькими тенденціями та сприймалися як політичні звинувачення, що підказували певним колам певні оргвисновки, призводили до арештів та загибелі багатьох письменників [3]. Згодом він був сам заарештований 23 грудня 1936 року в Києві за «активну участь у контрреволюційній націоналістичній організації». Вирок був винесений 13 липня 1937 року. Розстріляний Коваленко в Києві того ж дня. Реабілітований посмертно.

Біографія та праці Івана Момота дотепер взагалі не були досліджені науковцями. Відомо, що був одним із організаторів літературної організації «Молодняк» (1926 р.). Поділяв погляди М. Хвильового. Наприкінці 1929 року на чолі з групою молодняківців (Т. Масенко, Ю. Вухналь, Д. Гордієнко, О. Донченко, О. Кундзіч) вийшов із «Молодняка» й перейшов до новоутвореної організації «Пролітфронт», що складалася з більшості колишніх ваплітян. Тут він входить до складу ради Пролітфронту і стає незмінним, аж до його самоліквідації, заступником редактора журналу «Пролітфронт». Свої гостро полемічні статті [22–27] та багато дрібних заміток і статей під псевдонімом О. Мак, що їх написано талановито, темпераментно і з чималою ерудицією, Момот скеровує в основному проти теоретика пролетарського реалізму Б.Коваленка. Ця полеміка ніколи не відзначалася делікатністю, проте обірвалася у зв'язку з передчасною смертю критика на 25-му році життя. Окремим виданням вийшла книга літературно-критичних статей «Літературний комсомол» (1927)[26].

На відміну від Б. Коваленка та І. Момота, Григорій Гельфандбейн прожив довге життя, хоча й не позбавлене цькування та переслідувань (помер у 1993 р.). Він був українським російськомовним письменником єврейського походження, літературознавцем і театрознавцем, критиком і публіцистом. Член «Молодняка» з початку заснування, Спілки радянських письменників України (з 1934). Автор дослідження про молодняківців «Атака: Всеукраїнська спілка комсомольських письменників «Молодняк» на фронті марксистської критики» (1932), «Говорить доба: Поети-молодняківці на фронті соціалістичного будівництва» (1932), «Молода поезія» (1936), та ін.

Увійшов до історії художньої культури як критик, дослідник української літератури й театру та краєзнавець. Написав численні мемуарні розвідки про літературно-мистецьке життя Харкова 1920–1930-х років. У Гельфа, як його називали, була поіменна картотека до літературної Харківщини, але за три

десятиліття, до недавньої смерті, так майже нічого в цьому плані й не було опубліковано.

Матеріали, пов'язані з життям і діяльністю Андрія Клоччі, вдалося знайти лише в Державному архіві Донецької області. Літературний псевдонім письменника Левицький. Друкуватися почав у 1925 р., в «Молодняку» – з 1928. Автор збірок оповідань «Шахтарське» (1928), «На 117 сажні» (1930), «Героїка» (1931) та ін. З 1931 р. виступав як літературний критик.

Важливим джерелом для вивчення історії літературно-мистецького життя України 1920–1930-х років стали спогади та епістолярії. У Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України зберігаються особові фонди деякого з молодняківців: Євгена Фоміна, Леоніда Первомайського, Івана Бойка, Григорія Мізюна, Сави Голованівського, Олександра Корнійчука, Анатолія Шияна, Тереня Масенка, Леоніда Юхвіда, Павла Усенка, Дмитра Гордієнка, Степана Крижанівського, Олексія Кундзіча, Дмитра Чепурного, Миколи Трублаїні (Трублаєвського), Миколи Шпака, Володимира Кузьмича, Ярослава Гримайла, Івана Шевченка, Петра Голоти, Бориса Коваленка, Марка Кожушного та Йосипа Кисельова. Особова справа Т. Масенка також є і в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. Решта документів Т. Масенка довоєнного періоду, за свідченням доньки, Лариси Масенко, була втрачена.

В архівному фонді Кримінальні справи репресованих громадян м. Харкова і Харківської області зберігається кримінальна справа письменника-молодняківця Дмитра Гордієнка.

Окремим виданням вийшла книга-колективна біографічна повість про першого секретаря і головного редактора «Молодняка», українського поета і письменника Павла Усенка – «Заспівувач: Спогади про Павла Усенка» (1982)[5]. Написали цю повість про «заспівувача комсомольської поезії на Україні» його побратими по перу, поряд із якими він творив свої поезії. Серед тих, хто писав цю книгу колишні молодняківці: Ярослав Гримайло, Сава Голованівський, Надія Хоменко, Йосип Кисельов, Іван Гончаренко та Микола Шеремет. Проте в зображуванні творчого шляху письменника зосереджено увагу лише на відповідності тематики його творів до проголошених гасел комуністичної партії, й зовсім не йдеться про художній аналіз його поезій.

Істотно доповнили відомості про «Молодняк» спогади Т. Масенка «Роман пам'яті» (1970) [18], Василя Минка «Червоний парнас» (1972) [19], Павла Усенка «Про моїх сучасників» (1977) [28], Миколи Шеремета «З глибин пам'яті» (1977) [30], Сави Голованівського «Меморіал» (1988) [2], Степана Крижанівського «Ми пізнавали неповторний час» (1986) [11] та «Спогади і сповідь з ХХ століття» (2002) [12]. Творчості Олексія Кундзіча була присвячена книга «Живий Олексій Кундзіч» (1977) [4].

Справжньою знахідкою стали нещодавно відкриті нами неопубліковані спогади технічного секретаря журналу «Молодняк» із 1929 р., українського письменника, перекладача, лауреата літературної премії ім. М. Рильського

Степана Ковганюка «На довгій ниві... Повість-хроніка з власного життя». Написана наприкінці життя, вона стала підсумком творчого шляху письменника і посланням до нащадків. Протягом багатьох років рукопис у 8-ми томах зберігався в домашньому архіві родини письменника, без жодних спроб сучасних літературознавців дослідити його та опублікувати. В основу твору покладена історія власного родоводу, лише окремих розділ присвячений харківському періоду життя письменника, коли він працював у видавництвах та редакціях літературних журналів, зокрема журналі «Молодняк». Спогади містять унікальні відомості, що досі не були відомими загалу, незабаром вийдуть друком.

Яскраві портрети окремих молодняківців можна знайти у книгах колишнього члена «Пролітфронту» Григорія Костюка «Зустрічі і прощання» (2008) [9], сина видатного драматурга Володимира Куліша «Слово про будинок “Слово”», Івана Майстренка «Історія мого покоління. Спогади учасника революційних подій в Україні», Юрія Смолича «Розповіді про неспокій немає кінця. Ще дещо з двадцятих і тридцятих років в українському літературному побуті» та Наталі Дукиної «На добрий спомин... Півість про батька» (2002) [3].

Наталка Дукина була останньою мешканкою Будинку «Слово», в чій пам'яті закарбувались живі образи творців українського «Розстріляного Відродження» (померла 26 квітня 2009 року, в Харкові). Вона була дочкою заарештованого 1938 і загиблого 1943 року в неволі українського письменника, члена літературної організації «Плуг» Миколи Дукина. По собі залишила фундаментальний твір – «На добрий спомин... Півість про батька». [3, 95]

Вагомий внесок у дослідження творчої історії спілки та журналу «Молодняк» зробив професор Миколаївського педагогічного інституту, літературознавець, дослідник української історії, педагог, який виховав цілу плеяду викладачів, Олександр Кухар-Онишко. Присвятив цій темі декілька ґрунтовних статей [13–17], разом із тим захистив кандидатську дисертацію на тему: «Літературна організація «Молодняк» (з творчої історії організації та журналу)» у 1972 році в Київському державному університеті ім. Т.Г. Шевченка [14]. Працюючи над дисертацією понад 10 років, провів власне дослідження історії розвитку літературної організації «Молодняк» та її однойменного журналу. Тривалий час листувався з такими молодняківцями, як М. Шеремет, С. Крижанівський, С. Ковганюк та П. Лакиза.

О. Кухар-Онишко ставив собі за мету, вивчаючи історію «Молодняка», визначити його місце в історії української радянської літератури та дослідити витоки і своєрідність тематики й образів саме «комсомольської літератури», показати, як участь у літературній організації «Молодняк» позначалася на подальшій долі письменників.

Додаткові відомості про діяльність літературної організації «Молодняк» та творчість молодняківців можна знайти на сторінках літературно-мистецьких журналів України за 1927–1937 роки: «Молодий більшовик»,

«Кіно», «Гарт», «Життя і революція», «Червоний шлях», «Вапліте», «Літературний ярмарок», «Плуг», «Пролітфронт», газет «Комуніст», «Комсомолец України», «Літературна газета», «Культура і побут», «Більшовик України», «Пролетарська правда», «Зоря», «Известия» та ін.

За радянських часів діяльність літературних організацій в Україні була висвітлена в академічній «Історії української радянської літератури» (1964), в якій лише побіжно згадано «Молодняк».

Багато ґрунтовних наукових праць у радянський період присвячували творчості колишнього молодняківця О.Корнійчука. Критико-біографічні нариси про вихованців літературної організації «Молодняк» увійшли до збірок «Українські радянські письменники», «Літературні портрети» (1960) в двох томах, виходили окремими виданнями. Про творчість Леоніда Первомайського писали А. Тарасенков (1956), О. Кудін (1958), Є. Прісовський (1968), про творчість Павла Усенка – І. Дузь (1958, 1960), Миколи Трублаїні – М. Сиротюк (1956, 1957), Анатолія Шияна – Ю. Кобилецький (1957) та Ю. Мушкетик (1960), Леоніда Смілянського – М. Острик (1960, 1964), Олесья Донченка – І. Заєць (1960), та М. Острик (1956), Івана Гончаренка – В. П'янов (1964), Любомир Дмитерка – Н. Кузякіна (1951), Миколу Шеремета – Ю. Кобилецький (1958), Івана Виргана – В. П'янов (1960), Тереня Масенка – Г. Нудьга (1965).

Тривалий час поза літературним процесом залишалися видання творів Василя Мисика, Олекси Влизька, Мечислава Гаска, Євгена Фоміна, Дмитра Гордієнка, Миколи Скуби, Дмитра Чепурного.

На сьогодні дотичною до творчої історії спілки та журналу «Молодняк» є праця В. Хархун «Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації» (2009), у якій представлений системний аналіз українського соцреалізму та культурних механізмів, які оприявнюють його специфіку [29]. У ній відстежено формування соцреалістичного канону в українській літературі сталінського періоду, його роль у становленні та утвердженні радянської ідентичності.

Суттєво доповнюють відомості про життєвий та творчий шлях письменників-молодняківців матеріали, зібрані Ірпінським культурологічним товариством ім. Д.Х.Паламарчука «Ірпінська буквиця»[6].

Проте, в більшості із зазначених монографій та літературних портретів, нарисів, присвячених письменникам – членам літературної організації «Молодняк», увага дослідників зосереджується на пізніших, більш «зрілих» періодах творчості письменників, а твори молодняківського періоду або обходяться мовчанкою, або згадуються взагалі, як художньо недосконалі.

Дослідження діяльності літературних організацій 1920–1930-років було неможливим без вивчення джерел з історії України. Довідниками у цих пошуках стали джерелознавчі праці В. Коцура та М. Парахіної. Темі сталінізму на Україні, червоного терору та репресивної діяльності присвячені праці В. Нікольського, Х. Арентд, Й. Баберовські, В. Даниленко, Г. Касьянова, Ю. Шевельова, С.Білоконя та ін.

Відтак було проведено значну пошукову роботу, опрацьовані основні архівні фонди, пов'язані з життям та діяльністю членів літературної організації «Молодняк», віднайдені досі не відомі загалу рукописи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барвінковий цвіт. Літературний комсомольський молодняк: збірка комсомольської поезії і прози / Упоряд. Б. Коваленко (за ред. і перед. В. Коряка). – Державне видавництво України. Юнсектор. – 1927. – 256 с.
2. Голованівський С.О. Меморіал: Спогади / С.О. Голованівський. – К.: Рад. письменник, 1998. – 342с.
3. Дукина Н.М. На добрий спомин... Повість про батька / Н.М. Дукина. – Х.: Видання часопису «Березіль», 2002 – 592с.
4. Живий Олексій Кундзіч. – К., 1977. – 301 с.
5. Заспівувач: Спогади про Павла Усенка. – К.: Молодь, 1982. – 288 с.
6. Ирпенская буква [Электронный ресурс] / Заглавие с экрана. – Режим доступа: <http://ikt.at.ua>
7. Коваленко Б. Перший призов / Б. Коваленко. – К. Держвидавництво України, 1928. – 196 с.
8. Коряк В. В боях: Статті і виступи 1925–1930 / В. Коряк / Ін-т літературознавства ім. Т.Шевченка. – Х. : Література і мистецтво, 1933. – 392с.
9. Костюк Григорій. Зустрічі і прощання: Спогади у двох книгах / Григорій Костюк / Перед. М.Жулинського – К.: Смолоскип, 2008. – Кн.1. – 270 с.
10. Костюк Григорій. Іван Момот: некролог / Григорій Костюк // Літературний архів. – кн. IV–V. – С.153–158.
11. Крижанівський С.А. Ми пізнавали неповторний час : Портрети, есе, спогади / С.А. Крижанівський. – К.: «Рад. письменник», 1986. – 203 с.
12. Крижанівський С.А. Спогад і сповідь з ХХ століття / С.А. Крижанівський. – К.: Стилос, 2002. – 240с.
13. Кухар-Онишко О.С. З вершин – у широкий світ / О.С. Кухар-Онишко // Народна творчість і етнографія. – 1969 – № 4.
14. Кухар-Онишко О.С. Літературна організація «Молодняк» (з творчої історії спілки та журналу) : дис. канд. філол. наук / О.С. Кухар-Онишко. –К., 1971. – 279 с.
15. Кухар-Онишко О.С. Пісня розбуджених літ / О.С. Кухар-Онишко // Вітчизна. – 1963. – № 8.
16. Кухар-Онишко О.С. Спілка «Молодняк» в літературній боротьбі / О.С. Кухар-Онишко // Українське літературознавство : Збірник. – 1971. – Випуск 12.
17. Кухар-Онишко О.С. Творчість харківських молодняківців / О.С. Кухар-Онишко // Радянське літературознавство. – 1964. – № 4.
18. Масенко, Терень. Роман пам'яті. (Спогади про подорожі, про зустрічі з видатними діячами культури). / Т.Г. Масенко. – Київ, 1970. – 379 с.

19. Минко, Василь. Червоний Парнас. Сповідь колишнього плутанина / Василь Минко // Вітчизна. – 1971. – № 2. – С. 26–109.
20. Молодняк: Творчі питання: Зб. – Х.: Мол. більшовик, 1931. – 308 с. – (Теоретич. і критич. зб. «Молодняка»).
21. Момот Іван : некролог // Літературна газета. – 1931. – № 24. – С. 2.
22. Момот Іван. В обіймах халтури // Молодняк. – № 11. – 1929.
23. Момот Іван. До консолідації сил пролетарської літератури / Іван Момот // Пролітфронт. – № 3. – 1930.
24. Момот Іван. Стиль чи стилізація / Іван Момот // Пролітфронт. – №1. – 1930.
25. Момот Іван. В шуканнях ухилу / Іван Момот // Комсомолец України. – 1929. – серпень.
26. Момот Іван. Літературний комсомол: Статті / Іван Момот. – Х. Пролетарій, Б.р. – 96 с. – (Б-ка журналу «Молодняк»).
27. Момот Іван. Ще про живу людину / Іван Момот // «Пролітфронт». – № 5–6. – 1930.
28. Усенко Павло. Про моїх сучасників / Павло Усенко. – К.: Рад. письменник, 1977. – 287 с.
29. Хархун В.П. «Соцреалістичний канон в українській літературі: генеза, розвиток, модифікації»: монографія / В.П. Хархун. – Ніжин : ТОВ «Гідромакс», 2009. – 508 с.
30. Шеремет Микола. З глибин пам'яті / Микола Шеремет. – К.: Рад. письменник, 1977. – 355с.

В статтє подаєтєя короткий очерк источников исследования литературно-художественного и общественно-политического журнала «Молодняк», названы основные архивные фонды писателей-молодняковцев, перечислены труды, посвященные этому периоду и воспоминания очевидцев. Совершена попытка обобщения всей информации, связанной с деятельностью литературной организации «Молодняк» и ее одноименного журнала. Затронут вопрос о необходимости переосмысления событий 1920–1930-х годов.

Ключевые слова: «Молодняк», молодняковцы, архивные фонды, воспоминания, литературно-художественные журналы 1920–1930-х гг.

A brief overview of the research sources of the literary and public magazine “Molodnyak” (1927–1937) is given, the main archive funds of its member writers are described, and the papers devoted to this period are listed. An attempt to summarize all the knowledge related to the literary organization “Molodnyak” and its magazine activity is made. A need of reinterpretation of the events of 1920th-1930th is brought up.

Keywords: “Molodnyak”, archive funds, memories, literary magazines of 1920th-1930th